Ein ewiger Verehrer

STEFAN GEORGE ALAKJA

„Und schnellte den sonnenpfeil
Über das ziel ins fernste."[1]

„APOLLO ÉS BALDUR FIA"

Az iménti szavakkal Szabó Lőrinc búcsúztatta a költőt a *Nyugat*ban megjelent nekrológjában.[2] Stefan George. A 20. századi Németország valamennyi mértékadó írójának, költőjének és gondolkodójának meg kellett nyilatkoznia alakjáról, nem külső, de belső kényszer miatt. Gúnyolták és megvetették, vagy imádták s mesterükként tisztelték, ám mindenkinek meg kellett nyilatkoznia. Sokat, talán túl sokat is írtak a költőről, s nem túlzás azt állítani, hogy ezen írások számát csak nagyon nyomós okkal lehetne gyarapítani. Aki fecseg, az George művét gyalázza. S nem kevesen vannak ilyenek is.[3] Nem áll szándékunkban csatlakozni a „leleplezők", „újraértelmezők" népes táborához. Gundolf[4] és Wolters,[5] Borchardt[6] és Benn,[7] Pannwitz, Szerb Antal[8] és Hamvas Béla mindent leírtak, amit érdemes leírni. A többi: puszta demitizálás. Magyarországon[9] igazán csak Szerb Antal értette meg. Szabó Lőrinc zseniális műfordításai ellenére saját vágyait vetítette bele, könnyelműen azonosítva *Az új Birodalmat (Das neue Reich)* a „Harmadik Birodalomnak" nevezett tömegállammal. S Hamvas? Hamvas is tisztelte, értette, de – legnagyobb tiszteletünk ellenére is – fájó: túl korán ragadott tollat.[10] Ha várt volna néhány évet – s végignézi a Kör *(Der George-Kreis)* tagjainak önfeladását, mártíromságát –, talán nem merült volna fel az érvényesülés, a karrierizmus, az árulás vádja. Később, tudjuk, ismét jobb véleménnyel volt a Körről és a Mesterről.

Beszéljenek hát az értő tisztelők, barátok, tanítványok s főként a versek; a magunk részéről csupán annyit teszünk hozzá, amennyit talán érdemes.

„UND HEUTE BELLT ALLEIN DES VOLKES RÄUDE"[11]

George életművének egy része kritika. Pontosabban fogalmazva krizeológia. Hangsúlyos elem ez költeményeiben, a *Blätter für die Kunst* hasábjain és magánbeszélgetések során is. *Csalók (Verführer)* című versében az evolucionizmus, indifferentizmus és relativizmus ostorozója jelenik meg előttünk:

„Új húrt húznak a lantra, élesítve szavát:
»Isten, de állat«, »görbe, de egyenes«, »egy se,
de egy«.
Zúgjatok ámítón korokon, világokon át! –
Ám aki hallja alaphangját, csak csendbe nevet."[12]

Arisztokratizmusa, elitizmusa nem pusztán manír, nem puszta álca és a legkevésbé sem póz. Kötetei kis példányszámban jelentek meg, egyedi, általa tervezett betűtípussal, központozás

és nagybetűk nélkül, a nagyközönség számára szinte hozzáférhetetlenné téve műveit. George köteteinek olvasásához nem elég a német nyelv ismerete. A nyelvét kell megtanulni; átérezni azt a teremtő erőt, ami kristályszerűre csiszolt nyelvét és verseit áthatja. Új nyelvet alkotott, melyet csak avatottak érthetnek. S ha valaki valóban megérti és meg is ragadja e versek legbelső magvát, talán bebocsáttatást nyer a legbelsőbb Körbe. Ahol csupán egy valódi fokmérő van, az istenközelség, miként az egyes emberi koroknak is. *„És a perihelium, az Isten-közelség a korok egyetlen értékmérője – valamennyi egyéb értékmérője az evolucionistáknak: kultúra, közjólét, emberiesség, hegeli* Freiheit *mind csak a saját koruk mulandó értékakarásának projekciói a történelemre, emberi belemagyarázások az emberfölötti történésbe."*[13]

Elefántcsonttoronyba zárkózott volna? Soha! De legfőbb harcát belül vívta, saját démonaival. A külső harcot csak a teljes készültségben vállalta, s ezzel Birodalmat alapított. Egyet belül, s egyet kívül. A belső, mikrokozmikus Birodalomban is az állandót, az el nem múlót keresse, *„a másik pedig már a lélek ama birodalmába tartozik, amelyet ő alapított az emberek között, s amelyről könyvei megközelítőleg sem adnak kellő tudósítást. Ez a birodalom a megalapítása pillanatában gyakorlatilag készen állt."*[14] A kettő végső értelemben egyet jelent.

Folyamatos harcban állt, felsorakoztatva az antik és germán isteneket, szent császárokat és királyokat, eggyé forrasztva őket egy utolsó, nagy ütközetben:

„Győző rablókon harag sápadott:
Nagy fény lövellt elő a fellegekből
S békén verődött vissza tetemekről,
A rommá dúlt városra ragyogott.

S kettőzve ott maradt azon a helyen,
Hol a Hódító a tömegbe porzott,
Ki templom küszöbén át vakmerően
Az istenhez emelt füstölgő kardot."[15]

„Harctere, temploma és országa a lélek volt, magának és korának a lelke. Támadta ennek a bukott angyalnak a materializmusát, demokratizmusát és relativizmusát és istenítette benne azt az erőt, amely a hősiességben, méltóságban, önfeláldozásban és a művészetben fel tudja építeni a földön a szeretet és a szépség megváltó túlvilágait. (…) Az örököt kivonatolta a mából, a német középkorból, a görögségből: azt az örök, egész embert, aki most – az elmúlt félszázadban – érezte magához legméltatlanabbnak a környezetet, a nagykapitalizmus és a szocializmus anyagiasságának, az elállatiasított, elarcátlanodott és körültömjénezett tömegeknek a világát, azt a mindent nivelláló, szemfényvesztő, civilizált barbárságot, amelyben nyoma sincs az igazi barbárok naiv teremtő erejének, potenciális értékeinek."[16]

„Die Götter leben immer, doch nicht immer lassen sie sich in die Zeit ein"[17]

Görög lett volna, netán pogány germán, vagy katolikus?[18] Ezek a kérdések a végletekig torzítják a lényeget, mégis meg lehet ragadni azt. *„Hogy George minden modernsége és korreprezentáló hivatottsága mellett vér a Wolframok, Walterek és Gottfriedek véréből, és folytatja a német utat ott, ahol Luther Márton letért róla."*[19] Egy dolog biztos, elutasította a protestantizmust, mely elsőként individuumokra osztotta a katolikus univerzalitást, s utána kollektívumot hordott össze a szétszakított részekből. De a kollektívum nem Egész, hiszen az utóbbi több, mint a részek összessége. A protestantizmus nem csupán az Egyházat támadta, de a Német Nemzet Szent Római Birodalmát is darabokra szaggatta. Ahogy az egyén, a partikuláris szubjektum került a középpontba, úgy aprózódott fel a Biro-

dalom is. Az objektív mágikus szemlélet, mely az egész, az egyetlen és a szupraindividuum jegyében állt, megtöretett. „George nem individualista *(19. századi értelemben). Nem vallja értéknek minden sajátos és egyéni élményét, a legmélyebbet sem, ha csak-egyéni, nem célja, legalábbis nem fő célja költészetének, hogy egyénisége hű tükrét adja. Egyénisége egyén fölötti, és objektív értékekben való részesedése által nyeri csak el a számára oly fontos* »Weihe«*-t,*[20] *a szankciót, mely egyedül jogosítja arra, hogy életét megörökítse: mert éppen ezáltal élete megszűnt csak-egyéni, csak-egyszeri lenni, hanem általános érvényű, az örök dolgoknak emberi hordozója.*"[21] Görög esztétikum és etika,[22] római tartás, germán ősnyelv és mágikus szemlélet. Mindezt nem valami homályos relativizmus, vagy szinkretizmus jegyében; II. Frigyes szelleme, Európa szelleme, mely összeköti őket:

„A Legnagyobb Frigyes, nép óhaja,
Szemében Károly s Ottók tervei,
A Napkeletnek roppant álmai,
Kabbala bölcsessége, Róma fénye,
Várak, mint Agrigentum, Selinunt."[23]

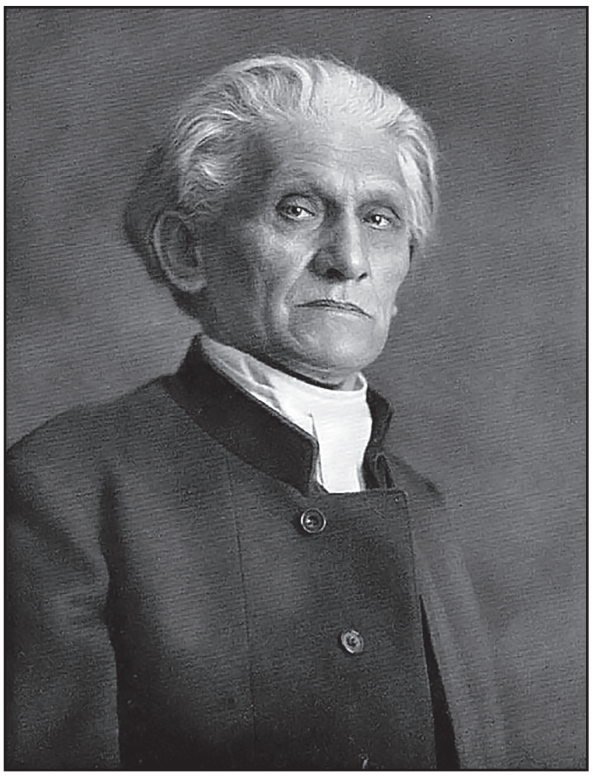
Megélni a pillanatot, megértve a múltból. Örök pillantás ez, a transzcendens „betörése" az időbe. A *kairosz* felvillanása a *kronosz*ban. „*A pillanatélmény nem önmagáért való, hanem csak rész az Egész-átélésben, amint az ő személye is csak rész az egész kozmoszban. Látásának ezt az állandóságát nevezi Gundolf igen pregnánsan* »Dauerblick«*-nek.*"[25] George, ahhoz, hogy megalapíthassa a Kört, nem burkolózhatott névtelenségbe. Pedig valójában ez lett volna a legmegfelelőbb. Lehet a szellemtudományi módszerről, *Gestalt*ról vitatkozni, nagy alakokról, akik közé George is tartozott; de valójában éppen az alázat és a kérlelhetetlen visszavonultság tette naggyá. A rivaldafény pillanatok alatt elégette volna. „*Minden kor és minden szellem, miközben az idegent és az elmúltat sajátos módon alakítja, közeledik a személyesnek és a mainak a birodalmába, és a mi műveltségünk három nagy világából csak annyit tartalmaz, amennyi néhányunkban még éppen eleven.*"[26]

Externsteinében található egy relief: levétel a keresztről. 12. századinak mondják, de bennünket ez nem különösebben érint. Goethe még Karoling-korinak mondta. A lényeg a relief megfejtése. Aki ugyanis megfejti, az az európaiság gyökerét ragadja meg és megérti Európa szellemét. A kereszt balján Arimatheai József a Szűzanyával éppen leveszi Krisztus testét a keresztről. A kereszt jobbján János apostol áll könyvvel a kezében. A kereszt alatt az első emberpár, fölötte a megdicsőült Krisztus, baljában győzelmi zászló. S jobbról, János és a kereszt között még egy alak. Vélhetően Nikodémus, a zsidó főtanács tagja, miközben átöleli a keresztet, az *Irminsul*on állva. Igen, az Irminsulon. A szászok szent fáján, a régi *axis*on, mely szemmel láthatólag meghajlik, de el nem törik. A régi *axis*on, hogy átölelhesse az újat. Így olvad össze zsidóság és pogányság egy nagyobb, egyetemes Egységben. Ez George katolicizmusa.

S éppen ebben haladta meg egykori „mesterét", Nietzschét. Nem csupán valami ellenében, hanem valami mellett állást foglalni. Nietzschének nagyrészt igaza volt abban, amit tagadott, azonban amit állított, az többé-kevésbé egyéni értelmezése volt, nem az „*örök dolgoknak emberi hordozója*". Az egyetemes Egység, s ennek legbelsőbb értelme, a legnagyobb feladat, melyben eggyé válik külső és belső, lélek és test. Ez *Templomos (Templer)* című versének is legfőbb üzenete:

„Hogy művet készséggel ismét létesít
Testet átistenít s Istent testesít."[27]

Ez az a katolicizmus, melynek revitalizálása az egyetlen lehetőség a tömegtársadalommal

Stefan George (1868–1933)

szemben, miként ezt maga George is megénekli XIII. Leó pápának írt költeményében:

„Ha minden méltósággal ékesítve
S a baldachinnal hordva – isteni
Kormányzás fenséges, remek jelével –
Szent gyertyafény és tömjénfüst között
Áldását osztja a teljes földgolyóra:
Hívők gyanánt esdünk a padlatra
Az ezerfejű tömeggel elvegyülve,
Mely megszépül, ha eltölti a csoda."[28]

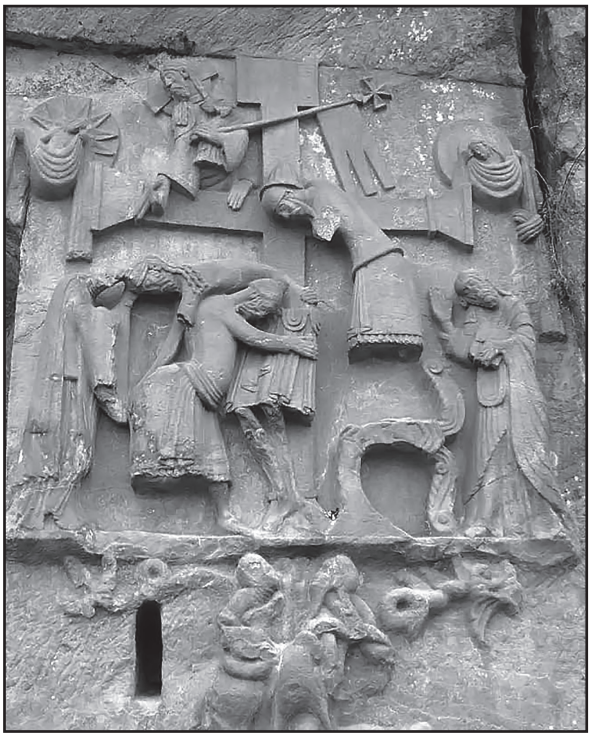
Istenközelség. Az egyetlen valódi fokmérő. Nem arról van szó, hogy hogyan lehet „felemelni" a tömeget. Hiszen tudjuk, külsőleg nem lehet, ha mégis, csak időlegesen. A nevelés mindenhatóságába vetett hitet George nem osztja. A csoda, a misztikum, a tapasztalás. Ezek számítanak, s – mint fentebb írtuk – a belső Birodalom után következhet a külső, mely, ha a belső elkészül, készen tárul elénk:

„Szót se a Legfőbb Jóról: azt, bűnösök, csak
lealacsonyítjátok magatokhoz…
Isten árnykép, ha ti elmorzsolódtok!
(…)
Szót se népről: ha nem is sejtitek, mi
a rög s a megkövült szérű joga;
mi a fel, le, az együtt, és hogyan kötsz
össze széttépett aranyszálakat."[29]

„GEHEIMES DEUTSCHLAND"[30]

Egy álomnak tűnt, George álmának, ugyan a fogalmat Wolfskehl használta először. Elsősorban a szűken vett Kört jelentette, de, amint a későbbiekben bebizonyosodott, sokan tartoztak még a titkos Németország csapataihoz. Gundolf, Wolters, Kantorowicz, a Stauffenberg testvérek, Ludwig Derleth, Robert Boehringer, Kurt Hildebrandt, hogy csak a legnevesebbeket említsem. Mi pontosan a titkos, a szent Németország? Azon arisztokratikus rend, mely ellen tud állni a modernitás kihívásainak, kis körökben őrizni a tüzet. Ernst Jünger szavaival élve tagjai *Waldgänger*ek. Erdőjárók. A titkos, a szent Európa előkészítői. Nem a mártíromságról van szó. Nem ez az egyetlen végkifejlet, s aki erre törekszik, sokszor sokkal nagyobb feladatok elől futamodik meg, habár nem mindig.

Ernst Kantorowicz, zsidó származású középkorász, a Kör egyik prominens tagja[31] II. Frigyes császárról írott könyvének[32] előszavában jegyzi meg, hogy 1924-ben, amikor az Olasz Királyság a Nápolyi Egyetem hétszáz éves jubileumát ünnepelte, egy német kör koszorút helyezett el a császár Palermóban található szarkofágjára a következő felirattal: „*Császárának és hőseinek – A titkos Németország.*" Kantorowicz 1933-ban, kényszerű

Az externsteini szentély domborműrészlete

emigrációja előtt egyik utolsó előadását tartotta Frankfurt am Mainban ezzel a címmel: A titkos Németország.[33] Nem politikusok Németországa ez, hanem költőké, íróké, gondolkodóké, patinás családból jövő katonatiszteké. Az ősök és az istenek Németországa, a belső Németország, ahonnan kiindulhatna a titkos Európa víziója. Az ő Németországuk szemben áll a polgári középszerűséggel, a kommunista barbarizmussal és a nemzetiszocialista fajimádattal. Hierarchia, melyben az egyetlen rendszerező elv a szellemi tekintély, az istenközelség. Ezért mondhatta Szerb Antal, hogy George nem a fennálló rend értelmében a rend költője, hanem sokkal inkább a kozmikus rendé. Hiszen, miként a német konzervatív forradalom egyik célkitűzése is mutatja, nem a fennálló rendet kell megőrizni. A cél az, hogy olyan állapotokat teremtsünk, amelyek egyáltalán érdemesek a megőrzésre. Ezt a monumentális kísérletet söpörte el az úgynevezett „Harmadik Birodalom",[34] ami – úgy tűnik – hosszú ideig meghatározza a valódi konzervativizmus és a német, valamint vele együtt az európai szellem ébredését.

„Ha egykor e népnek a gyáva bukásban
eszébe jut ujra mi volt s mire küldték:
megnyilik előtte ugyhogy beleborzong
az isteni intés… Kar tiszteleg akkor
s száj zengi a méltót, az érdemet… Akkor
legfőbb lobogónk és úgy hódol a büszke
Hősök Seregének!"[35]

Stefan George emelt fővel és egyenes gerinccel hagyta el 1933-ban Németországot, visszautasítva a Joseph Goebbels (a Kör talán legprominensebb tagjának, a zsidó származású Gundolfnak egykori tanítványa) által felajánlott Porosz Művészeti Akadémia elnöki tisztjét. George valójában nem halt meg 1933. december 4-én Locarnóban. Ott volt, mikor Clauß Schenk von Stauffenberg gróf az 1944. július 20-i merénylet bukását követően – kivégzésére várva – cellájában fel-alá járkálva idézte meg *Az antikrisztus* (*Der Widerchrist*) című versét:

„A Férgek Ura ma hazát alapít;
kincs s pálma övé; s ha van maradék:
pokolba a lázadozókkal!"[36]

S ott volt a kivégzés pillanatában is, mikor elhangzottak a gróf utolsó szavai: *„Éljen a szent Németország!"*

✣

*„Így látom tehát útja végeztével George alakját: tengerre száll, akár a görögök, és – ahogy Aiszkhülosz mondja a »*Perzsák*«-ban – a cövekhez bogozza lapátnyelét; látom még, ahogy harcol a szigetek között, mígnem végül – koszorúval a fején, olajággal a kezében – eltűnik Hüperborea távolában."*[37]

Jegyzetek

[1] *„S a napnyilat repítette / a legtávolabbi célba”*. Rudolf Pannwitz: George. In uő: *Wasser wird sich ballen*. Stuttgart, 1963, Ernst Klett Verlag, 333. o.

[2] Szabó Lőrinc: Stefan George. *Nyugat* (Budapest) 26. évf. (1933) 24. sz. (december 16.) 603. o.

[3] Jó példa erre a következő, „tényfeltáró” mű. Thomas Karlauf: *Stefan George. Die Entdeckung des Charisma*. München, 2007, Karl Blessing Verlag.

[4] Friedrich Gundolf: *George*. Berlin, 1920, Georg Bondi.

[5] Friedrich Wolters: *Stefan George und die Blätter für die Kunst*. Berlin, 1930, Georg Bondi.

[6] Rudolf Borchardt: Stefan George alakja. In *Kultusz és áldozat. A német esszé klasszikusai*. Ford. Tandori Dezső. Budapest, 1981, Európa Könyvkiadó, 723–741. o.

[7] Gottfried Benn: Stefan George emlékezete. In uő: *Esszék, előadások*. Budapest, 2011, Kijárat Kiadó, 120–131. o. (Bodrogi Csongor fordítása.)

[8] Szerb Antal: Stefan George. In uő: *Hétköznapok és csodák I*. Budapest, 2002, Magvető, 527–548. o.

[9] Magyarországi befogadástörténetéről lásd Sándor Komáromi: Propheten und Dichter. In *Stefan George: Werk und Wirkung seit dem „Siebenten Ring”*. Szerk. Wolfgang Braungart – Ute Oelmann – Bernhard Böschenstein. Tübingen, 2001, Max Niemeyer Verlag, 431–454. o.

[10] Hamvas Béla: Nietzsche és a George-kör. In *Sziget*. H. n. 2000, Orpheusz Kiadó, 147–161. o. (Eredeti megjelenés: 1936.)

[11] *„S ma egyedül a rühes nép ugat”*. Stefan George: Goethe-Tag. In uő: *Die Gedichte*. Stuttgart, 2003, Klett-Cotta, 468–469. o. [642.] (A lábjegyzetekben jelölt szögletes zárójel minden esetben ezen kiadás oldalszámaira utal.)

[12] *Auswahl aus den Gedichten von Stefan George*. Ford. és előszó Elekfi László. Budapest, 2003, Uránusz Kiadó, 169. o.

[13] Szerb Antal: i. m. 536. o.

[14] Rudolf Borchardt: i. m. 740. o.

[15] *Auswahl aus den Gedichten von Stefan George*. Id. kiad. 51. o. [245. o.]

[16] Szabó Lőrinc: i. m. 603. o.

[17] *„Az istenek örökké élnek, de nem mindig mutatkoznak meg a kornak.”* Friedrich Gundolf: i. m. 4. o.

[18] *Stefan George und die Religion*. Szerk. Wolfgang Braungart. Berlin–Boston, 2015, Walter de Gruyter.

[19] Szerb Antal: i. m. 527. o.

[20] Szentelés, felszentelés, beavatás.

[21] Szerb Antal: i. m. 528. o.

[22] Edith Landmann: *Stefan George und die Griechen. Idee einer neuen Ethik*. Amszterdam, 1971, Castrum Peregrini Presse.

[23] *Auswahl aus den Gedichten von Stefan George*. Id. kiad. 117. o. [481. o.]

[24] Időtálló pillantás, örök pillantás.

[25] Szerb Antal: i. m. 532. o.

[26] *Auswahl aus den Gedichten von Stefan George*. Id. kiad. 31. o. [180. o.]

[27] *„Dass sie ihr werk willfährig wieder treibt: / Den leib vergottet und den gott verleibt.”* Stefan George: Templer. In uő: *Die Gedichte*. Stuttgart, 2003, Klett-Cotta, 510–511. o.

[28] *Auswahl aus den Gedichten von Stefan George*. Id. kiad. 113. o. (Elekfi Zoltán fordítása módosítva.) [479. o.]

[29] *Stefan George és Hugo von Hofmannstahl versei*. Budapest, 1981, Európa Könyvkiadó, 140–141. o. (Tandori Dezső fordítása.) [675. o.]

[30] Titkos Németország.

[31] Vö. Eckhart Grünewald: *Ernst Kantorowicz und Stefan George*. Wiesbaden, 1982, Franz Steiner Verlag.

[32] Ernst Kantorowicz: *Kaiser Friedrich der Zweite*. Berlin, 1927, Georg Bondi Verlag, Előszó (oldalszám nélkül).

[33] Uő: Das Geheime Deutschland. In *Ernst Kantorowicz. Erträge der Doppeltagung*. Szerk. Robert Benson – Johannes Fried. Stuttgart, 1997, Franz Steiner Verlag, 77–93. o.

[34] Vö. Elisabeth Gundolf: Stefan George und der Nationalsozialismus. In uő: *Stefan George*. Amszterdam, 1965, Castrum Peregrini Presse, 52–76. o.

[35] *Stefan George és Hugo von Hofmannstahl versei*. Id. kiad. 166. o. (Szabó Lőrinc fordítása.) [842. o.]

[36] Uo. 115. o. [514. o.]

[37] Gottfried Benn: i. m. 120–121. o.